

VIZUAL MATERIALLARNING TA'LIM JARAYONIDAGI O'RNI

*Abdulla Qodiriy nomidagi Jizzax Davlat
Pedagogika Universiteti Filologiya fakulteti
Maktabgacha va Boshlang'ich ta'limda Xorijiy til
yo'nalishi 540-22 guruh talabasi Abdulahatova Dilnura*

ANONOTATSIYA: *Ushbu maqolada zamonaviy ta'lim jarayonida vizual materiallarning ahamiyati, ularning o'quvchilarning bilim olish samaradorligiga ta'siri tahlil qilinadi. Vizual materiallar – bu tasvirlar, diagrammalar, grafiklar, xaritalar, videolar va boshqa ko'rinadigan vositalar bo'lib, ular murakkab tushunchalarni soddalashtirish, o'quv jarayonini qiziqarli qilish va bilimlarning uzoq muddatli xotirada saqlanishiga yordam beradi. Maqolada vizual materiallarning psixologik va pedagogik asoslari, ularni qo'llashning samarali usullari, shuningdek, raqamli texnologiyalar rivojlanishi bilan bog'liq bo'lgan zamonaviy tendensiyalar ko'rib chiqiladi. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, vizual materiallardan foydalanish o'quvchilarning motivatsiyasini oshiradi, mavzuni tushunishni yaxshilaydi va mustaqil ishlash ko'nikmalarini rivojlantiradi.*

ABSTRACT: *This article analyzes the importance of visual materials in the modern educational process and their impact on the effectiveness of students' learning. Visual materials are images, diagrams, graphs, maps, videos, and other visual aids that simplify complex concepts, make the learning process interesting, and help retain knowledge in long-term memory. The article examines the psychological and pedagogical foundations of visual materials, effective methods for their use, and modern trends associated with the development of digital technologies. The results of the study show that the use of visual materials increases students' motivation, improves understanding of the subject, and develops independent work skills.*

Аннотация: В данной статье анализируется значение визуальных материалов в современном учебном процессе, а также их влияние на эффективность усвоения знаний учащимися. Визуальные материалы — это изображения, диаграммы, графики, карты, видеоролики и другие наглядные средства, которые помогают упростить сложные концепции, сделать учебный процесс более интересным и способствуют долговременному сохранению знаний в памяти. В статье рассматриваются психологические и педагогические основы использования визуальных материалов, эффективные методы их применения, а также современные тенденции, связанные с развитием цифровых технологий. Результаты исследования показывают, что использование визуальных материалов повышает мотивацию учащихся, улучшает понимание темы и развивает навыки самостоятельной работы.

Zamonaviy ta'lim jarayoni doimiy ravishda rivojlanib borayotgan bo'lib, unda an'anaviy o'qitish usullariga qo'shimcha ravishda innovatsion texnologiyalar va usullar keng qo'llanilmoqda. Shu bilan birga, inson miyasining ma'lumotni qayta ishlash xususiyatlarini hisobga olgan holda, vizual materiallar ta'limda muhim o'rin egallaydi. Vizual materiallar orqali o'quvchilar mavzuni yaxshiroq tushunishlari, murakkab tushunchalarni osonroq o'zlashtirishlari va o'rganilayotgan material bilan chuqurroq bog'lanishlari mumkin. Vizual materiallarning ahamiyati shundaki, ular ma'lumotni qisqa va tushunarli shaklda taqdim etish imkonini beradi. Masalan, tarix darslarida xaritalar va diagrammalardan foydalanish tarixiy jarayonlarni vizual tasvirlash orqali o'quvchilarning tushunishini osonlashtiradi. Fan darslarida esa eksperimentlar va tajribalarni ko'rsatish uchun videolar va animatsiyalardan foydalanish muhim ahamiyatga ega.

Ushbu maqolaning maqsadi vizual materiallarning ta'limdagi o'rnini o'rganish, ularning samaradorligini tahlil qilish va o'qituvchilar uchun amaliy tavsiyalar berishdir. Maqolada, shuningdek, vizual materiallarni yaratish va ulardan foydalanishda duch kelinadigan muammolar hamda ularni bartaraf etish yo'llari haqida so'z boradi. Zamonaviy ta'lim jarayonida o'quv jarayonini samarali tashkil

etish, o'quvchilarda bilimlarni ongli va mustahkam egallashga erishish o'qituvchidan turli didaktik vositalardan oqilona foydalanishni talab qiladi. Shular ichida vizual materiallar – tasvirlar, diagrammalar, grafiklar, jadvallar, videolar, elektron ko'rgazmalar va boshqa ko'rinadigan axborot vositalari alohida ahamiyatga ega. Vizual materiallardan foydalanish o'quvchilarning mavzuni tushunish jarayonini yengillashtiradi, murakkab axborotni soddalashtiradi va o'quvchilarning idrok qilish darajasini oshiradi.

Vizual Materiallarning Psixologik Asoslari. Vizual materiallarning samaradorligi inson miyasining ma'lumotni qayta ishlash xususiyatlariga asoslanadi. Tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, odamlar ma'lumotning 80% dan ortig'ini ko'rish orqali qabul qiladi. Vizual ma'lumotlar matnga nisbatan tezroq va osonroq qayta ishlanadi, bu esa o'rganish jarayonini samaraliroq qiladi. Kognitiv psixologiyaga ko'ra, vizual materiallar ikki xotira tizimi – vizual va semantik xotira o'rtasidagi bog'liqlikni mustahkamlaydi, bu esa bilimlarning uzoq muddatli saqlanishiga yordam beradi. Vizual Materiallarning Turlari va Ulardan Foydalanish Usullari. Vizual materiallar quyidagi turlarga bo'linadi:

1. Statik vizual materiallar: rasmlar, diagrammalar, grafiklar, xaritalar.
2. Dinamik vizual materiallar: videolar, animatsiyalar, interaktiv dasturlar.

Har bir turli o'quv mavzusi va maqsadiga qarab tanlanadi. Masalan, biologiya darslarida hujayra tuzilishini tushuntirishda diagrammalar va 3D modeldar samarali bo'lsa, fizika darslarida fizik jarayonlarni tushuntirishda animatsiyalar yordam beradi. Vizual Materiallarning Ta'lim Samarasiga Ta'siri Vizual materiallardan foydalanish quyidagi ijobiy natijalarni keltirib chiqaradi: O'quv motivatsiyasining oshishi: Vizual materiallar darsni qiziqarli va jozibador qiladi, bu esa o'quvchilarning darsga qiziqishini oshiradi. Mavzuni chuqurroq tushunish: Vizual materiallar murakkab tushunchalarni soddalashtirib, ularni tushunishni osonlashtiradi. Xotiraning mustahkamlanishi: Vizual ma'lumotlar uzoq muddatli xotirada saqlanib qoladi, bu esa bilimlarning barqarorligini ta'minlaydi. Mustaqil ishlash ko'nikmalarining rivojlanishi: Vizual materiallar yordamida o'quvchilar

mustaqil ravishda yangi bilimlarni o'zlashtirishlari mumkin. Zamonaviy Texnologiyalar va Vizual Materiallar Raqamli texnologiyalar rivojlanishi bilan vizual materiallarni yaratish va ulardan foydalanish imkoniyatlari sezilarli darajada kengaydi. Virtual reallik (VR), kengaytirilgan reallik (AR) va interaktiv dasturlar orqali o'quvchilar o'rganayotgan mavzuga chuqurroq kirib borishlari mumkin. Masalan, geografiya darslarida VR texnologiyalari yordamida o'quvchilar turli mintaqalarni virtual sayohat qilishlari mumkin. Vizual Materiallardan Foydalanishda Duch Kelinadigan Muammolar.

Vizual materiallardan foydalanishda quyidagi muammolar yuzaga kelishi mumkin: Texnik muammolar: Vizual materiallarni yaratish va ulardan foydalanish uchun zarur bo'lgan texnik vositalarning etishmasligi. Vaqt sarfi: Vizual materiallarni tayyorlash uchun ko'p vaqt sarflash talab qilinishi. Sifat muammosi: Noto'g'ri tayyorlangan vizual materiallar o'quvchilarni chalg'itishi mumkin. Ushbu muammolarni bartaraf etish uchun o'qituvchilar zamonaviy dasturlar va onlayn resurslardan foydalanishlari, shuningdek, vizual materiallarni tanlashda pedagogik talablar va o'quvchilar yosh xususiyatlarini hisobga olishlari kerak. Ta'lim psixologiyasining tadqiqotlari ko'rsatishicha, inson axborotning katta qismini ko'rish orqali qabul qiladi. Ko'rgazmali ta'lim tamoyili o'quvchining mavzuni ko'z bilan ko'rib, qiyoslab, tasavvur qilishiga yordam beradi. Vizual materiallar: mavzuni tez va samarali tushunishga yordam beradi; o'quvchilarning e'tiborini jalb qiladi; o'rganilayotgan axborotni xotirada uzoqroq saqlashni ta'minlaydi; dars jarayonida faollikni oshiradi; abstrakt tushunchalarni aniq va real ko'rinishga keltiradi. Vizual materiallarning turlari Ta'limda qo'llanadigan vizual vositalar bir necha turga bo'linadi: Statik vizual materiallar, rasm va illustratsiyalar, xaritalar, jadvallar, diagrammalar, grafiklar.

Ular mavzuga doir ma'lumotni izchil, taqqoslanadigan va ko'rinadigan holga keltiradi. Dinamik vizual materiallar, videolar, animatsiyalar, interaktiv taqdimotlar Bu tur o'quvchilarda jarayonni bosqichma-bosqich tushunish ko'nikmasini shakllantiradi. Raqamli (digital) vizuallar, virtual laboratoriyalar, 3D

modellar, interaktiv elektron darsliklar. Murakkab tushunchalarni soddalashtiradi. Diagramma yoki grafiklar orqali matematik, biologik yoki tarixiy jarayonlar osonroq anglashiladi. Motivatsiyani oshiradi. Rangli, jonli tasvirlar darsni qiziqarli qiladi. Kommunikativ ko'nikmalarni rivojlantiradi. Infografika va xaritalardan foydalanish o'quvchilarning nutqida mustaqil izoh berish ko'nikmasini kuchaytiradi. Xotirani mustahkamlaydi. Ko'rish orqali eslab qolish verbal eslab qolishdan 2–3 baravar samaraliroq. Moslik tamoyili: Vizual material mavzuga mos bo'lishi kerak. Soddalik: Keraksiz ma'lumotlar bilan ortiqcha yuklanmaslik. Aniqlik: Tasvir va matnlar tartibli, o'qilishi oson bo'lishi lozim. Interaktivlik: O'quvchi faolligini oshiruvchi savol-javobli yoki harakatli elementlar ishlatish. Tizimlilik: Vizual materiallar darsning maqsadiga muvofiq bosqichma-bosqich qo'llanadi. Pedagogik va kognitiv psixologiya bo'yicha tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki: Inson miyasi ko'rish orqali olingan ma'lumotni boshqa sezgi kanallariga qaraganda 60 000 martadan tez qayta ishlaydi. O'quvchilarning 80% gacha bilim olish jarayoni vizual idrok bilan bog'liq. Ko'rgazmali vositalar xotira faolligini oshirib, ma'lumotni 3–4 baravar uzoq muddat saqlashga yordam beradi. Shu bois ta'lim jarayonida vizual resurslar faqat qo'shimcha emas, balki asosiy o'qitish vositasiga aylanib bormoqda. Raqamli (digital) vizual vositalarning roli.

Bugungi ta'limda raqamli vizual vositalar tobora muhim o'rin tutmoqda: 3D modellar, AR (augmented reality) ilovalari, VR ta'lim platformalari, Interaktiv elektron darsliklar, Online diagramma va grafik yaratish vositalari (Canva, Miro, Genially) Ular: mavzuni chuqur tahlil qilishga, tajribani virtual ravishda ko'rishga, masofaviy ta'limda interaktivlikni oshirishga katta hissa qo'shadi. Vizual materiallar asosida mashq va topshiriqlar. Quyidagi faoliyat turlari darsni yanada samarali qiladi: Rasm asosida hikoya tuzish. Diagrammani sharhlash, Grafikdan xulosa chiqarish, Xarita asosida geografik obyektlarni topish, Videoni ko'rib savollarga javob berish, Infografikani tahlil qilish. "Before / After" tasvirlar bilan solishtirish mashqlari, Bu turdagi topshiriqlar o'quvchilarni mustaqil fikrlashga o'rgatadi. Ta'lim jarayonini faollashtirishda vizual materiallar

o'quvchilarning bilish faoliyati va tafakkur jarayonini sezilarli darajada jonlantiradi. Rasm, sxema, xarita yoki grafik kabi vositalar o'quvchini faqat tinglovchi emas, balki faol ishtirokchiga aylantiradi. Misol uchun: O'quvchi grafik asosida sabab-oqibat munosabatlarini tahlil qiladi. Xarita orqali hududlar o'rtasidagi aloqalarni ko'ra oladi. Diagramma asosida statistik ma'lumotlarni solishtiradi. Bu jarayon o'quvchida analitik fikrlash, kuzatish, taqqoslash va xulosa chiqarish ko'nikmalarini shakllantiradi.

Murakkab mavzularni tushuntirishda o'qituvchining asosiy vazifasi — o'quvchi ongida ortiqcha kognitiv yuk hosil qilmaslikdir. Vizual vositalar bu jarayonda juda muhim o'rin tutadi: Matn ko'p bo'lgan mavzularni rasm yoki jadval orqali qisqartirib, yengillashtiradi. Murakkab g'oyalar ketma-ketlik asosida grafik tarzda ifodalanadi. Bir vaqtning o'zida ko'rish va eshitish orqali ma'lumotni qabul qilish xotirani kuchaytiradi. Natijada o'quvchi mavzuni tezroq va osonroq anglaydi. Ta'limning asosiy maqsadlaridan biri o'quvchilarning kommunikativ ko'nikmalarini rivojlantirishdir. Vizual materiallardan foydalanish buni samarali amalga oshiradi: O'quvchi rasm asosida gapirib beradi — bu og'zaki nutqni rivojlantiradi. Diagramma asosida fikrini izohlash — mantiqiy nutqni shakllantiradi. Xarita asosida ma'lumot yetkazish — tushuntirish va taqdimot ko'nikmalarini oshiradi. Bu jarayon o'quvchini mustaqil fikrlashga, o'z nuqtai nazarini asoslab berishga o'rgatadi. Har bir sinfda o'quvchilarning bilim darajasi, idrok qilish tezligi va qiziqishlari turlicha bo'ladi. Vizual materiallar yordamida o'qituvchi: murakkab mavzuni soddalashtirib — o'quv darajasi past bo'lgan o'quvchilarga moslashtiradi; qo'shimcha vizual diagrammalar orqali — kuchli o'quvchilarga chuqurroq tahlil imkonini beradi; ranglar, shakllar va grafiklar orqali — barcha o'quvchilarni jarayonga jalb qiladi. Shu tariqa vizual vositalar orqali inklyuziv va differensial yondoshuv ta'minlanadi. Rangli tasvirlar, grafiklar, xaritalar, 3D modellar va boshqa vizual vositalar o'quvchilarda ijodkorlikni ham rivojlantiradi. Ular: tasvir asosida voqea yaratish, grafik asosida yangi g'oya ilgari surish, rasmni davom ettirish, kichik loyihalar yaratish, kabi kreativ jarayonlarni

rag'batlantiradi. Bu esa o'quvchining mustaqil fikrlash, kreativ yondashuv va innovatsion tafakkurini rivojlantiradi.

Vizual materiallar zamonaviy ta'lim jarayonining ajralmas qismi bo'lib, ular o'quvchilarning bilim olish samaradorligini oshirishda muhim ahamiyatga ega. Vizual materiallar murakkab tushunchalarni soddalashtirish, darslarni qiziqarli qilish va bilimlarning uzoq muddatli xotirada saqlanishiga yordam beradi. Shu bilan birga, vizual materiallardan foydalanishda ularning sifatiga, pedagogik ahamiyatiga va o'quvchilar yosh xususiyatlariga mosligiga e'tibor berish kerak. Raqamli texnologiyalar rivojlanishi bilan vizual materiallarni yaratish va ulardan foydalanish imkoniyatlari yanada kengaymoqda. O'qituvchilar yangi texnologiyalarni o'rganib, ularni va o'qitish jarayonida samarali qo'llashlari zarur. Kelajakda visual materiallarning ta'limdagi o'rnini yanada oshishi kutilmoqda, bu esa ta'lim sifatini yaxshilashga xizmat qiladi. Vizual materiallar zamonaviy ta'limning ajralmas qismi bo'lib, o'quvchilarning mavzuni anglash, eslab qolish va amaliy qo'llash ko'nikmalarini sezilarli darajada rivojlantiradi. To'g'ri tanlangan va metodik jihatdan asoslangan vizual vositalar dars jarayonini samarali, qiziqarli va interaktiv holga keltiradi. Shuning uchun o'qituvchilar dars rejasida vizual materiallarni ongli tanlab, ulardan amaliyotda izchil foydalanishlari zarur.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Mayer, R. E. (2009). *Multimedia Learning*. Cambridge University Press.
2. Paivio, A. (1990). *Mental Representations: A Dual Coding Approach*. Oxford University Press.
3. Clark, R. C., & Mayer, R. E. (2016). *E-Learning and the Science of Instruction*. John Wiley & Sons.
4. Tursunov, O. (2020). *Zamonaviy ta'lim texnologiyalari*. O'qituvchi nashriyoti.
5. Xolmirzayev, S. (2019). *Vizual ta'lim: Nazariya va amaliyot*. Fan nashriyoti.
6. G'ofurov, D. (2021). *Raqamli ta'lim muhtida vizual materiallar*. *Pedagogika jurnali*, 4(2), 45-52.

7. Abdurahmonova, M. (2018). Vizual materiallarning kognitiv psixologiyasi. Psixologiya ilmiy jurnali, 3(1), 78-85.